

ΙΑΤΡΙΚΗ. — Ἡ φυσικὴ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ κατά τὸ δευτέρον ἑξάμηνον τοῦ ἔτους 1941¹. ὑπὸ **Βασ. Γ. Βαλαώρα***. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. **Γ. Ἰωακείμογλου****.

Αἱ ἀνώμαλοι ἐπισημαστικαὶ συνθῆκαι, αἵτινες ἐκράτησαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πρωτευούσῃ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος θέρους (1941), ἔσχον ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς φυσικῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο πόλεων, τῆς ὁποίας διατάραξαν σημαντικῶς τὸν μέχρι τῆς στιγμῆς ἀκολουθούμενον ρυθμόν. Ἡ διαταραχὴ αὕτη ἐνεφανίσθη κυρίως ὡς μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὡς σημαντικὴ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων.

ΠΙΝΑΞ Ι. Ἡ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς (τέως Δῆμοι) κατά μῆνας τὸ 1941 καὶ μέσ. ὄρος κατά τὰ ἔτη 1931—40.

ΜΗΝΕΣ	Γάμοι		Γεννήσεις		Θάνατοι		Ἐπεροχὴ γεννήσεων	
	1941	μ. ὀ. 1931—40	1941	μ. ὀ. 1931—40	1941	μ. ὀ. 1931—40	1941	μ. ὀ. 1931—40
Ἰανουάριος	454	758	1.471	1.854	1.407	1.325	64	529
Φεβρουάριος	515	577	1.591	1.716	1.254	1.213	337	503
Μάρτιος	643	550	1.642	1.718	1.361	1.145	281	573
Ἀπρίλιος	435	318	1.315	1.463	1.228	1.008	87	456
Μάϊος	395	603	1.192	1.400	1.297	1.063	—105	337
Ἰούνιος	548	420	1.260	1.397	1.372	1.193	—112	204
Ἰούλιος	743	568	1.180	1.551	1.443	1.214	—263	337
Αὐγούστος	640	490	811	1.558	1.628	986	—817	572
Σεπτέμβριος	719	461	809	1.424	1.722	900	—913	524
Ὀκτώβριος	663	518	884	1.584	2.378	962	—1.494	622
Νοέμβριος	586	593	778	1.581	4.447	1.030	—3.669	551
Δεκέμβριος	427	492	679	1.533	6.615	1.171	—5.936	362
Ἔ τ ο ς	6.768	6.348	13.612	18.779	26.152	13.210	—12.540	5.570

Συμπεπεία δ' ἀμφοτέρων τούτων ἢ μέχρι τῆς στιγμῆς θετικὴ ὑπεροχὴ τῶν γεννήσεων ἐπὶ τῶν θανάτων ἐμνηδενίσθη καὶ μετεστράφη εἰς ἀρνητικὴν, ἀφίνουσα σημαντικὸν πληθυσμιακὸν ἔλλειμμα καθ' ἕκαστον μῆνα.

Τὰ σχετικὰ στοιχεῖα δίδονται εἰς τὸν πίνακα Ι, ὅπου οἱ ἀπόλυτοι ἀριθμοὶ τῶν

¹ Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο ἐν τῇ Ἑγχειρομικῇ Σχολῇ, ἐμπνεύσει καὶ ἐνθαρρύνσει τοῦ σεβαστοῦ μοι Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γ. Ἰωακείμογλου πρὸς ὃν ἐκφράζω τὴν βαθυτάτην μου εὐγνωμοσύνην. Χάριτας ἐπίσης ὀφείλω εἰς τὸ Ἑγχειρομικὸν Κέντρον Ἀττικο-Βοιωτίας καὶ εἰς τὴν Γενικὴν Στατιστικὴν Ἑπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν εὐγενῆ καὶ πρόθυμον διάθεσιν εἰς ἐμὲ τῶν παρ' αὐτῶν συγκεντρουμένων δημογραφικῶν στοιχείων. (Ἴδὲ καὶ Πρακτικὰ Ἀνωτάτου Ἑγχειρομικοῦ Συμβουλίου τῆς 5ης Νοεμβρίου 1941 καὶ 5ης Μαρτίου 1942. Εἰσηγήσεις Β. Βαλαώρα).

* V. G. Valaoras, Le mouvement de la population d'Athènes et du Pirée pendant le deuxième semestre de l'année 1941.

** Ἀνεκοινώθη κατά τὴν συνεδρίαν τῆς 4 Ἰουνίου 1942

γάμων, τῶν γεννήσεων, τῶν θανάτων καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν γεννήσεων τοῦ ἔτους 1941 συγκρίνονται πρὸς ἀντιστοιχοὺς μέσους ὄρους τῆς δεκαετίας 1931—40. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς μελέτης δὲν εἶναι ὡς γνωστὸν ἄμειρος σφαλμάτων, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔλλειψις τῶν σχετικῶν ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἀριθμῶν, ἐπιτρέπει τὴν χρῆσιν τοῦ μόνου ὑπολειπομένου ὡς ἄνω τρόπου μελέτης. Ἄς μὴ λησμονῆται ἐν τούτοις ὅτι τὰ πορίσματα τῆς μελέτης ταύτης δέον νὰ λαμβάνωνται μᾶλλον ὡς προκαταρκτικά, δεδομένου ὅτι, ὅταν μετὰ τινὰς μῆνας ἢ ἔτη δημοσιευθοῦν οἱ σχετικοὶ ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἀριθμοί, τινὰ τοῦλάχιστον τῶν συμπερασμάτων τούτων θὰ πρέπει νὰ ἀναθεωρηθοῦν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἀναλογίας τῶν σχετικῶν δημογραφικῶν στοιχείων.

Εἰς τὸν πίνακα I φαίνεται ὅτι, ἐνῶ οἱ γάμοι οὐδεμίαν ἐσημείωσαν ἐλάττωσιν κατὰ τὸ 1941, ἐν σχέσει πρὸς τὸν μέσον ὄρον τῆς παρελθούσης δεκαετίας, αἱ γεννήσεις τοῦναντίον ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου καὶ ἐντεῦθεν νὰ ἐλαττοῦνται συστηματικῶς, μειωθεῖσαι κατὰ τὸν Δεκέμβριον εἰς τὸ ἓν τρίτον περίπου τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν ἐπιπέδου. Ἐκ παραλλήλου οἱ θάνατοι ἐπηρεάσθησαν ἐπίσης, πληθυνόμενοι

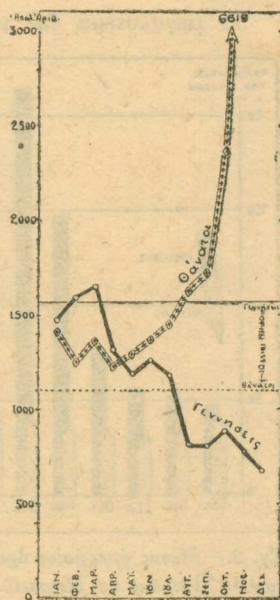
ΠΙΝΑΞ II. Μέσος ἀριθμὸς θανάτων καθ' ἡμέραν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ τὸ 1941—42 ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μέσον ὄρον τῆς δεκαετίας 1931—40.

Μ ἠ ν ε ς	1941—1942	Μ. °Ο. 1931—40
Ἰούλιος 1941	47	39
Αὐγουστος »	53	32
Σεπτέμβριος »	57	30
Ὀκτώβριος »	77	31
Νοέμβριος »	148	34
Δεκέμβριος »	214	38
Ἰανουάριος 1942	197	43
Φεβρουάριος »	196	43
Μάρτιος »	173*	37
Ἀπρίλιος »		

ἐτησίαν ἀπώλειαν 9,6% ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δύο πόλεων¹.

* ὑπελογίσθη κατ' ἀναλογίαν ἐκ τῶν θανάτων τῆς πόλεως μόνον τῶν Ἀθηναίων (νῦν Δήμος).

¹ Ὁ κατὰ τὴν 31ην Δεκ. τοῦ 1938 ὑπολογιζόμενος πληθυσμὸς τῶν δύο πόλεων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἀνέρχεται εἰς (499.360+287.800=) 787.160 κατοίκους.

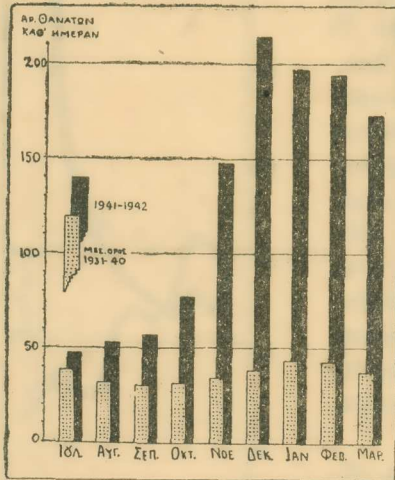

Σχ. 1.— Γεννήσεις καὶ θάνατοι κατὰ τὸ 1941 ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ, κατὰ μῆνας.

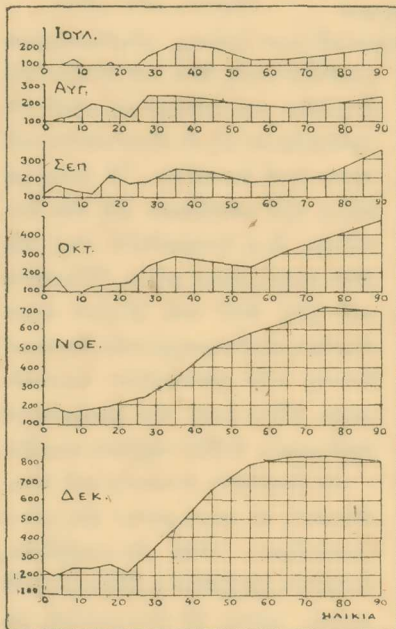
προσδευτικῶς ἀπὸ τοῦ Μαΐου καὶ ἐντεῦθεν καὶ φθάσαντες κατὰ τὸν Δεκέμβριον εἰς τὸ ἑξαπλάσιον τοῦ κανονικοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ὑπεροχὴ τέλος τῶν γεννήσεων ἐπὶ τῶν θανάτων, ἥτις ἐκυμαίνεται περὶ τὰς 450 ψυχὰς κατὰ μῆνα, ἠλαττώθη καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ Μαΐου μετεστράφη εἰς ὑπεροχὴν τῶν θανάτων ἔναντι τῶν γεννήσεων, σημειώσασα οὕτω κατὰ τὸν Δεκέμβριον παθητικὸν 6.000 περίπου ψυχῶν.

Αἱ ἀπώλειαι συνεπῶς τοῦ πληθυσμοῦ, αἱ κατὰ μόνον τὸν μῆνα Δεκέμβριον 1941 ἐπισυμβᾶσαι, ἀνῆλθον εἰς (5936+362=) 6298 ψυχὰς, τοῦτο δὲ ἀντιστοιχεῖ εἰς

Ἡ μεγαλύτερα ἐπὶ τοῦ προκειμένου διαταραχὴ ἐσημειώθη ἰδίως εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν θανάτων, ὅστις ὑπῆρξε διπλάσιος

Σχ. 2.— Μέσος ἡμερήσιος ἀριθμὸς θανάτων ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ κατά μῆνας τοῦ 1941-42 ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν τῆς δεκαετίας 1931-40.

Σχ. 3.— Ἡ καθ' ἡλικίαν αὔξησης τῆς θνησιμότητος ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ κατά τὸ 1941, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν κατά δεκαετίαν 1931-40, λαμβανομένην εἰς 100.

τῶν θανάτων, ὅστις ὑπῆρξε διπλάσιος τοῦ κανονικοῦ κατὰ τὸν Σεπτέμβριον, τετραπλάσιος κατὰ τὸν Νοέμβριον καὶ περίπου ἑξαπλάσιος κατὰ τὸν Δεκέμβριον (Πίναξ II). Μετὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἡ περαιτέρω αὔξησης φαίνεται ὅτι ἀνεκόπη, σημειωθείσης κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1942 μικρᾶς τινος ὑποχωρήσεως εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν θανάτων.

Ἡ αὔξησης αὕτη τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων δὲν ἀφορᾷ ὁμοτίμως εἰς ὅλας τὰς ἡλικίας, οὐδ' εἶναι ἡ αὕτη εἰς ἀμφοτέρα τὰ φύλα. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς ὅ,τι θ' ἀνέμενε τις, οἱ ἐνήλικες καὶ οὐχὶ τὰ παιδιά ἐπλήγησαν βαρύτερον, καὶ μεταξὺ τῶν δύο φύλων οἱ ἄρρενες ἀπέθανον εἰς διπλάσιαν περίπου συχνότητα ἐν σχέσει πρὸς τοὺς θήλεις. Οἱ σχετικοὶ ἀριθμοὶ τῆς κατά φύλον καὶ ἡλικίαν κατανομῆς τῶν θανάτων δίδονται εἰς τὸν πίνακα III.

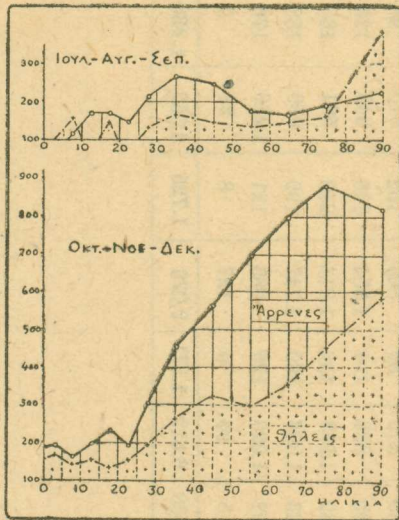
Εἰς τὸ σχῆμα 3 δευκνύεται ἡ ἄνω τοῦ κανονικοῦ σημειωθείσα κατὰ τοὺς ἀνωτέρω μῆνας θνησιμότης εἰς τὰς διαφόρους ἡλικίας. Ὡς κανονικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐλήφθη ὁ μέσος ὅρος τῆς δεκαετίας 1931—40, ὅστις εἰς τὸ σχῆμα ὑποδηλοῦται μὲ τὴν γραμμὴν τοῦ 100. Οὕτως ἡ ἄνω τοῦ κανονικοῦ θνησιμότης βαίνει ὀγκουμένη μὲ τὴν πάροdon τῶν μηνῶν, τὸ μέγιστον δὲ τῆς αὔξεσεως συναντᾶται κατὰ Δεκέμβριον, ὅτε οἱ μεσήλικες καὶ οἱ γέροντες ἀπέθνησκον ὀκτώκις συχνότερον ἢ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν δεκαετίαν. Εἰς τὴν σοβαρὰν ἐν τούτοις αὔξεισιν τῆς συχνότητος τῶν θανάτων τῶν ἐνηλίκων, ἀντιστοιχεῖ μικρὰ καὶ μόλις ὑπερβαίνουσα τὸ διπλάσιον τοῦ κανονικοῦ θνησιμότης τῶν ἀνηλίκων, ἥτις μάλιστα κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας ἐλλείπει παντελῶς.

Ἡ κατά φύλον καὶ ἡλικίαν κατανομὴ τῶν ὑπὲρ τὸ κανονικὸν θανάτων, ἥτις δίδεται εἰς τὸ σχῆμα 4, δευκνύει ὅτι εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἡλικίας, οἱ ἄρρενες ἀπέθνησκον εἰς διπλάσιαν περίπου συχνότητα ἢ οἱ θήλεις. Οἱ πε-

ΠΙΝΑΞ ΙΙΙ. Ἀριθμὸς θανάτων ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιῶ κατ' ἡλικίαν καὶ φύλον, καὶ κατὰ μῆνας. 1941 (α), ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν μέσον ὄρον τῆς 10ετίας 1931-40 (β).

Ἡλικία	Ἰουλίος		Αὐγουστος		Σεπτέμβριος		Ὀκτώβριος		Νοέμβριος		Δεκέμβριος		Ὀκτώβρ. + Νοεμβρ. + Δεκέμβρ.			
	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	Ἀρρένες		Θήλειες	
ἔ. Ο	149	256	164	174	152	130	158	139	257	156	341	153	438	234	328	214
1-4	83	131	105	101	117	79	139	80	142	79	150	78	233	121	198	116
5-9	33	25	25	19	23	18	17	22	31	20	45	19	52	32	41	29
10-14	13	17	32	17	15	14	21	17	25	14	35	15	47	24	34	22
15-19	49	47	70	41	73	35	54	39	64	35	102	40	138	53	82	61
20-24	64	65	69	58	86	53	86	59	92	54	130	63	190	98	118	78
25-29	82	58	118	51	97	54	112	47	125	52	170	57	281	93	126	65
30-39	182	90	184	79	203	83	229	81	312	86	438	93	707	155	272	104
40-49	151	83	160	75	165	73	204	80	394	80	575	89	863	152	310	96
50-59	129	105	160	87	159	89	219	96	587	102	896	114	1.354	195	348	116
60-69	164	126	184	111	196	107	379	119	846	132	1.283	156	1.914	240	594	168
70-79	171	118	184	98	204	98	391	104	881	123	1.326	160	1.747	199	850	188
80+	164	89	161	72	220	64	360	76	632	92	1.029	129	985	121	1.036	176
* Ἀγνωστ.	9	4	12	3	12	3	9	3	49	5	95	5	127	8	26*	5
Σύνολον	1.443	1.214	1.628	986	1.722	900	2.378	982	4.437	1.030	6.612	1.171	9.076	1.725	4.363	1.438

ρισσότεροι θάνατοι έσημειώθησαν μεταξύ των υπερηλικών και των άνω των 60 έτων

Σχ. 4.—'Η καθ' ηλικίαν και φύλον αύξησις τής θνησιμότητος εν 'Αθήναις και Πειραιεί κατά τὸ 1941, εν συγκρίσει πρὸς τήν κατά τήν δεκαετίαν 1931-40, λαμβανομένην εἰς 100.

γερόντων άμφοτέρων τών φύλων, οἵτινες άπεδεκατίσθησαν κυριολεκτικῶς ὑπὸ τής κρατούσης καταστάσεως. Δευτέρα κατά σειράν επικίνδυνος ηλικία άπεδείχθη ἡ μεταξύ 30 και 55 έτων, ἥτις αντιστοιχεῖ εἰς τήν εργαζομένην, τήν και ὑπεύθυνον μερίδα τής κοινωνίας. Εἰς τήν ομάδα ταύτην ανήκουν, ὡς γνωστόν, οἱ οικογενειάρχαι και αἱ μητέρες τών σημερινῶν οικογενειῶν, μεταξύ τών ὁποίων έσημειώθησαν περισσότεροι θάνατοι ἢ κατά τήν μεταβατικήν ηλικίαν τών 55 ἔως τών 65 έτων.

Ἡ κατά αίτιαν θανάτου ανάλυσις, εν συγκρίσει πάντοτε πρὸς εκείνην τής παρελθούσης δεκαετίας, άποδεικνύει ὅτι ἡ αύξησις τοῦ αριθμοῦ τών θανάτων κατά τὸ 1941, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν ὑποσιτισμὸν ἢ τήν πείναν, ἥτις ἀπὸ τοῦ παρελθόντος θέρους ενέσκηψεν εἰς τὸν πληθυσμὸν τών δύο πόλεων. (Πίναξ IV). Πράγματι δὲ ἡ μεγαλύτερα ἐπὶ τοῦ προκειμένου αύξησις, ἥτις ανήλ-

ΠΙΝΑΞ IV. Θάνατοι εν 'Αθήναις και Πειραιεί κατά αίτιαν θανάτου, τὸ 1941 και μέσος ὅρος 1931-40.

Αίτια Θανάτου	Ἰουλ. + Αύγ. + Σεπ.		Ἰουλ. + Νοεμ. + Δεκ.	
	1941	Μ ^ο 1931-40	1941	Μ ^ο 1931-40
Νοσ. Λοιμώδη και παρασιτικά	1.082	841	1.365	830
Καρκίνος και ἄλλοι ὄγκοι	258	215	272	216
Νοσ. Νευρικοῦ συστήματος	327	219	626	277
» Κυκλοφορικοῦ συστήματος	421	218	1.196	281
» 'Αναπνευστικοῦ »	313	288	888	325
» Πεπτικοῦ »	1.073	567	1.096	409
» Οὔροποιογεννητικοῦ »	226	168	673	190
Κύψις, Τοκετός και λοχεία	9	10	4	14
'Αδυναμία εν γενετῆς	84	102	169	131
Γῆρας	289	119	1.471	160
Βίαιοι και τυχαῖοι θάνατοι	272	119	4.659	102
Ἔτεροι γενικαὶ νόσοι	71	63	142	61
Αίτια θανάτου άκαθόριστος	368	128	866	171
Σύνολον	4.793	3.057	13.427	3.167

θεν εἰς τὸ 46πλάσιον τοῦ κανονικοῦ ἐπιπέδου, παρατηρήθη εἰς τὴν ὁμάδα τῶν *βιαίων* καὶ *τυχαίων* θανάτων, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, κατόπιν διεθνῶν συμφωνιῶν ὑπάγονται καὶ οἱ ἐκ *πείνης* θάνατοι. Ἄλλὰ καὶ αἱ αὐξηθεῖσαι ὁμάδες, θανάτων—ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη κατὰ σειρᾶν—, ἦτοι οἱ ἐκ *γήρατος* καὶ οἱ ἐξ *ἀγνώστου αἰτίας* θάνατοι, ὀφείλουν τὴν αὐξήσιν εἰς τὴν ἰδίαν αἰτίαν, ἄλλως θὰ παρέμενον ἀκατανόητον, πῶς ὁ πληθυσμὸς τῆς Πρωτευούσης ἐγήρασεν αἰφνιδίως, ὥστε ἐφέτος νὰ ἀποθάνουν ἑνεαπλάσιοι τοῦ κανονικοῦ ἄνθρωποι ἐκ γήρατος.

Ἡ ἐκ τῶν ὑπολοίπων συστημάτων αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων ὀφείλεται ἐπίσης ἐμμέσως εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω αἰτίαν, συνεπεία τῆς ὁποίας χρόνιοι ἢ ἀφανεῖς νόσοι ἀνεξωπυρώθησαν ἢ ἀνένηψαν, προκαλέσασαι περισσοτέρους τοῦ συνήθους θανάτους.

Ἐντύπωσιν προκαλεῖ ἡ μικρὰ καὶ ἀσήμαντος σχεδὸν αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκ *λοιμωδῶν νοσημάτων* θανάτων. Εἰς παλαιότερας ἐποχὰς αἱ καταστάσεις αὐταὶ τῆς σπάνιος τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ζωὴν σιτίων, συνωδεύοντο συνήθως καὶ ὑπὸ μεγάλων ἐπιδημιῶν διαφόρων λοιμωδῶν νοσημάτων, ὡς ἐκ τῆς δημιουργουμένης ἐξαθλίωσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ πληθυσμοῦ. Σήμερον ἐν τούτοις διατρέχομεν τὸν ἔνατον ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς καταστάσεως ταύτης μῆνα, χωρὶς νὰ σημειωθῇ σοβαρὰ ἔξαρσις ἐπιδημικοῦ τινος νοσήματος¹. Εὐρισκόμεθα βεβαίως εἰς τὴν ἀκμὴν εἰσέτι τοῦ λιμοῦ καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ προβλέψῃ τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. Πᾶσα ἐν τούτοις προσπάθεια δέον, ὅπως ἐγκαίρως καταβληθῇ, ἵνα κρατηθῇ μακρὰν ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιδημίας, ἥτις θ' ἀπέβαινε κυριολεκτικῶς καταστρεπτικὴ διὰ τὸν ἐξησθετισμένον πληθυσμὸν ἡμῶν σήμερον.

Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ὑποσιτισμοῦ, ὡς πρωταρχικῆς αἰτίας τῆς ηὔξημένης θνησιμότητος, ἐπιτρέπει τὴν κάτωθι πιθανὴν ἐξήγησιν τῆς κάπως ἀνωμάλου καθ' ἡλικίαν καὶ φύλον κατανομῆς αὐτῆς. Ἡ μικρὰ ἐν πρώτοις αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων τῆς παιδικῆς ἡλικίας ὀφείλεται ἴσως, ἐκτὸς τῆς συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν παιδικῶν συσσιτίων, καὶ εἰς τὰς φροντίδας τῶν γονέων αὐτῶν, οἵτινες, ὡς συμβαίνει, καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην κοινωνικὴν κρίσιν προκινδυνεύουσι διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν μικρῶν αὐτῶν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου φαίνεται ὅτι οἱ γονεῖς ὑπεβάλλοντο εἰς ἀσυνήθεις κόπους καὶ στερήσεις, διανέμοντες πιθανῶς τὸ ὑστέρημα τῶν τροφῶν αὐτῶν εἰς τὰ ἀνήλικα μέλη, συνεπεία δὲ τούτου αἱ μικραὶ μὲν ἡλικίαι ἐπροστατεύθησαν ἀρκούντως ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1941, μικρᾶς σχετικῶς θνησιμότητος τούτων, αὐτοὶ δὲ οὗτοι οἱ γονεῖς, οἱ στυλοβάται τῆς σημερινῆς κοινωνίας, ὑπέκλυτον συχνότερον εἰς τὸν θάνατον.

Ἡ μεγαλύτερα τέλος ἀντοχὴ τῶν θηλέων δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς αὐτῶν, δεδομένου ὅτι σπανίως ὑποβάλλονται εἰς ἐξαντλητικὰ προσπαθείας, οἷα συνήθως ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τοὺς ἄρρενας. Ἐξ ἄλλου ὁ ὄργανισμὸς τοῦ θήλεος φαίνεται ὅτι διαθέτει καλύτερον σύστημα ἀμύνης καὶ εὐκολωτέρας

¹ Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου, ὅτε ἐγράφοντο αἱ γραμμαὶ αὗται, ἐνεφανίσθησαν σποραδικὰ τινα κρούσματα *ἐξανθηματικοῦ τύφου*, ὡς ἐπίσης καὶ *πελλάγρας*. Γενικῶς ὅμως ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ Ὑγειονομικὴ Ὑπηρεσία εἶναι κυρία τῆς καταστάσεως καὶ ὅτι, τό γε νῦν ἔχον, τὰ ὀλίγα ταῦτα κρούσματα δὲν πρόκειται νὰ ἐξελιχθοῦν εἰς σοβαρὰν ἐπιδημίαν.

ΠΙΝΑΞ V. Θάνατοι και διαμεμβρήτεια ποσότης ατότου καθ' ημέραν εν Αθήναις (νυν Δήμος). Σεπτέμβριος 1941 — Απριλίος 1942.

Ημέρο- μηνία.	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ			ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ			ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ			ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ			ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ			ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ			ΜΑΡΤΙΟΣ			ΑΠΡΙΛΙΟΣ			Ημέρο- μηνία.		
	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.	ἀρ. θανάτ.	ἐν συνόλω	ἄρτος δραμ.			
1	29	60	27	3	30	30	41	160	77	53	14	60	63	31	47	18	73	39	50	50	50	73	39	50	1		
2	24	60	28	2	30	30	29	150	69	175	73	50	157	77	141	57	80	35	50	50	80	35	50	2			
3	24	60	26	2	30	30	63	151	73	141	42	50	142	52	87	43	67	39	50	50	67	39	50	3			
4	21	60	20	..	30	30	43	136	64	91	19	50	91	19	109	40	96	42	80	80	96	42	80	4			
5	16	60	60	..	30	30	52	151	62	202	78	50	120	48	101	50	32	11	80	80	32	11	80	5			
6	24	60	39	..	30	30	39	156	74	68	18	50	109	50	119	68	81	42	80	80	81	42	80	6			
7	19	60	33	..	30	30	48	168	17	88	98	50	122	62	81	51	82	36	50	50	82	36	50	7			
8	39	60	23	..	30	30	33	175	67	105	51	50	65	21	47	23	80	80	80	80	55	23	80	8			
9	34	60	60	..	30	30	33	130	51	100	40	50	120	52	47	23	80	80	80	80	55	23	80	9			
10	17	60	40	..	30	30	40	114	45	102	47	50	91	41	74	31	73	30	50	50	46	40	50	10			
11	31	60	30	..	30	30	45	117	40	46	17	50	102	41	74	31	73	30	50	50	46	40	50	11			
12	25	60	23	..	30	30	58	106	37	117	53	50	91	29	95	54	50	50	50	50	26	13	80	12			
13	18	60	44	..	30	30	64	117	40	117	23	50	72	34	84	36	70	40	50	50	26	13	80	13			
14	23	60	30	..	30	30	32	115	24	87	35	50	60	13	80	47	70	40	50	50	26	13	80	14			
15	23	60	26	..	30	30	68	103	43	103	35	50	45	11	36	16	65	31	50	50	65	31	50	15			
16	15	60	31	..	30	30	36	103	43	107	39	50	67	31	112	51	74	31	80	80	74	31	80	16			
17	23	60	41	..	30	30	56	81	22	81	24	50	81	24	75	37	64	34	50	50	64	34	50	17			
18	25	60	45	..	30	30	111	98	22	49	16	50	109	38	69	26	39	15	50	50	39	15	50	18			
19	24	60	26	..	30	30	67	94	24	101	35	50	82	27	88	43	86	44	50	50	86	44	50	19			
20	13	60	43	..	30	30	79	66	21	79	26	50	79	26	88	43	86	44	50	50	86	44	50	20			
21	19	60	44	..	30	30	80	66	21	69	29	40	69	29	75	31	50	50	50	50	77	29	40	21			
22	42	60	37	..	30	30	84	102	32	86	29	40	107	46	54	23	50	50	50	50	77	29	40	22			
23	37	60	43	..	30	30	74	74	16	83	29	40	150	73	104	52	50	50	50	50	77	29	40	23			
24	24	60	36	..	30	30	109	88	25	93	29	40	113	50	104	52	50	50	50	50	77	29	40	24			
25	23	60	36	..	30	30	99	47	9	84	21	40	120	53	59	31	80	80	80	80	57	23	80	25			
26	33	60	32	..	30	30	89	108	16	129	34	40	89	44	156	92	50	50	50	50	57	23	80	26			
27	28	60	36	..	30	30	105	108	37	100	34	..	99	33	106	54	50	50	50	50	57	23	80	27			
28	19	60	34	..	30	30	105	74	26	100	34	..	101	29	94	36	50	50	50	50	52	25	50	28			
29	33	60	49	..	30	30	129	112	46	115	64	40	115	39	39	17	50	50	50	50	52	25	50	29			
30	29	60	34	..	30	30	64	91	22	131	74	..	131	29	120	57	80	80	80	80	57	20	80	30			
31	..	60	33	..	30	30	52	21	31			
Σύνολο. μέσ. θό.	755	8	1800	1050	33	1130	1989	402	650	3317	1189	1320	3127	1178	1330	2742	1120	740	2710	1302	1390	1891	870	1800	63	29	60

προσαρμογῆς πρὸς τὰς ἐκάστοτε καταστάσεις, ὡς τοιαύτην δὲ ἄμυναν πρέπει ἴσως νὰ ἴδωμεν καὶ τὴν εἰς εὐρείαν ἀναλογίαν παρατηρηθεῖσαν ἀναστολήν τῆς ἐμμήνου ρύσεως τῶν γυναικῶν τῶν δύο πόλεων.

Ἐντὸς τῶν στενοτέρων ὁρίων τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν (ὁ νῦν δῆμος) οἱ καθ' ἡμέραν θάνατοι ἐκυμάνθησαν ὡς εἰς τὸν πίνακα V καὶ τὸ σχῆμα 5. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ δίκην ἐπιδημικῶν κυμάτων ἀξομείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων, τῶν ὁποίων σημαντικὸν ποσοστὸν ὀφείλεται εἰς τὸν ὑποσιτισμὸν ἢ τὴν πείναν, οὕτω καθορισθεῖσαν συμφώνως πρὸς τὰς δηλώσεις τῶν ἰατρῶν τῶν πιστοποιούντων τοὺς θανάτους. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀναλογία τῶν ἐκ πείνης θανάτων ἠϋξήθη

ΠΙΝΑΞ VI. Ἐκατοστία ἐπὶ τοῦ συνόλου ἀναλογία τῶν ἐκ πείνης θανάτων. Ἀθῆναι 1941 — 42.

Μ ἢ ν ε ς	%
Σεπτέμβριος 1941.....	1,0
Ὀκτώβριος »	3,1
Νοέμβριος »	20,2
Δεκέμβριος »	35,8
Ἰανουάριος 1942	37,7
Φεβρουάριος »	40,8
Μάρτιος »	48,0
Ἀπρίλιος »	45,9

σημαντικῶς κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας, ὡς τοῦτο καταφαίνεται εἰς τὸν πίνακα VI.

Τὰ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα μέγιστα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων, ἅτινα συμπίπτουν ἀπολύτως καὶ πρὸς τὰς ἀντιστοίχους ἐξάρσεις τῶν ἐκ πείνης θανάτων, ἐσημειώθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου, τὸ δευτερον τὸ καὶ ὕψιστον κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον κατὰ Φεβρουάριον καὶ τὸ πέμπτον περὶ τὰ τέλη Μαρτίου. Σημειωτέον ὅτι κατὰ

τοὺς τελευταίους μῆνας δὲν συναντᾶται πλέον ἡ χαρακτηριστικὴ κυματοειδῆς ταλάντευσις τῶν πρώτων μηνῶν, ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ εὐρείας καὶ ἀκανονίστου διακυμάνσεως, συμφώνως πρὸς τὸ νόμον τῆς προοδευτικῆς ἀποσβέσεως.

Παραλλήλως πρὸς τὴν κυμαινομένην γραμμὴν τῶν καθ' ἡμέραν θανάτων παρατίθενται εἰς τὸ σχῆμα 5 δύο ἀκόμη στοιχεῖα πρὸς σύγκρισιν, ἦτοι ἡ ἡμερησίως παρεχομένη εἰς τὸ κοινὸν μερὶς τοῦ ἄρτου καὶ τὰ κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐνσκόψαντα ἐν Ἀθῆναις κύματα ψύχους, ἐκπεφρασμένα εἰς τόσους βαθμοὺς κάτω τῆς κανονικῆς θερμοκρασίας (μέσος ὅρος 30 ἐτῶν). Ἡ παράθεσις αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι αἱ ἐξάρσεις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων συμπίπτουν μᾶλλον πρὸς τὰ κύματα τοῦ ψύχους, τὰ ὁποῖα παρακολουθοῦν ἐκ τοῦ πλησίου καὶ μὲ καθυστέρησιν δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, καὶ ὀλιγώτερον πρὸς τὰς περιόδους ἀνεπαρκοῦς παροχῆς ἢ καὶ τελείας ἐλλείψεως τοῦ ἄρτου. Τοῦτο δὲ πιθανῶς δηλοῖ ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς πρωτευούσης εὐρίσκετο μονίμως εἰς κατάστασιν ὑποξέος ὑποσιτισμοῦ, ἥτις δὲν ὑπεχώρει οὐδ' ὅτε ἡ παροχὴ τοῦ ἄρτου εἰς τὸ κοινὸν ἐγένετο ἀνελλιπῶς. Εἰς τὴν κατάστασιν δὲ ταύτην τοῦ ὑποσιτισμοῦ, ὅστις ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποτελεῖ τὴν ἀρχικὴν αἰτίαν, ὁσάκις προσετίθετο καὶ ὁ παράγων τοῦ ψύχους, ὡς ἀφορμὴ, ὠφείλετο ἢ ὑπέρμετρος αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν «ἐπιδημικῶν» ἐξάρσεων ἀκριβῶς, διότι τὸ ψῦχος διετάραττε σοβαρῶς τὸ θερμιδικὸν ἰσολογισμὸν τῶν ἀνεπαρκῶς σιτιζομένων ὄργανισμῶν καὶ προεκάλει τὸν ἐκ πείνης θάνατον. Καὶ ὁ ἐφετεινὸς χειμὼν ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως εἰς ἐκ τῶν δριμυ-

τέρων τῆς παρούσης γενεᾶς, οὐ μόνον, διότι διέδραμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ θερμοκρασίαν κατὰ πολλοὺς βαθμοὺς κάτω τοῦ κανονικοῦ, ἀλλ' ἐπίσης, διότι τὸ ψῦχος αὐτοῦ ὑπῆρξε περισσότερον τοῦ συνήθους αἰσθητόν, ὡς ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν μέσων θερμάνσεως καὶ τῆς ἐκ τοῦ ὑπόσιτισμοῦ προκληθείσης ἀπολιπώσεως τῶν σωματίων ἡμῶν.

Μὲ τὴν ἀποδρομὴν τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ἐπέλευσιν τῆς θερμοτέρας ἐποχῆς, ὑπάρχει ἐλπίς, ὅπως ἡ σημερινὴ σοβαρὰ αὔξησις τῆς θνησιμότητος ἐλαττωθῆ, βελτιουμένων ἐν ταυτῷ καὶ τῶν ἐπισιτιστικῶν συνθηκῶν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐνδείξεις περὶ τῆς ἀρξαμένης ἤδη μειώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θανάτων ἐμφαίνονται τόσον εἰς τὸ σχῆμα 2, ὅσον καὶ εἰς τὸ σχῆμα 5, ὅπου ἡ ἀπόσβεσις τῶν ἐπιδημικῶν κυμάτων καὶ ἡ σταθερῶς κατιοῦσα φορὰ τῆς γραμμῆς τῶν θανάτων προσιωνίζουσι βελτίωσιν τῆς καταστάσεως.

Ὅπωςδήποτε ὅμως αἱ μέχρι σήμερον ἀπώλειαι τοῦ πληθυσμοῦ συνεπεία τῶν ἀνωμάτων ἐπισιτιστικῶν συνθηκῶν, ὑπῆρξαν μᾶλλον βαρεῖαι, ἐφ' ὅσον αἱ μὲν γεννήσεις ἠλαττώθησαν εἰς τὸν τρίτον περίπου τοῦ προπολεμικοῦ ἐπιπέδου, οἱ δὲ θάνατοι ὑπῆρξαν ἑξαπλάσιοι τοῦ συνήθους.

Οἱ γέροντες καὶ γενικῶς οἱ μεσήλικες, οἱ καὶ ἀρχηγοὶ τῶν σημερινῶν οἰκογενειῶν, ἐθίγησαν πολὺ σοβαρότερον (ὀκταπλασίως) ὑπὸ τῆς καταστάσεως ταύτης ἢ τὰ παιδιά καὶ οἱ ἔφηβοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ θνησιμότης ἠῤῥῆθη μόλις εἰς τὸ διπλάσιον. Ἐπίσης οἱ ἄρρενες ἀπέθνησκον ὑπὸ διπλασίαν περίπου συχνότητα ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς θήλειους.

Ἡ κυριώτερά αἰτία τῆς ἠῤῥημένης θνησιμότητος ὑπῆρξεν ὁ ὑποσιτισμὸς ἢ ἡ πείνα τοῦ πληθυσμοῦ. Κατ' εὐτυχίαν συγκυρίαν οὐδεμία λοιμώδης νόσος ἐσημείωσε μέχρι τῆς στιγμῆς παροξυνεῖν τινα ἀξίαν λόγου. Ὡς μόνον δὲ συνεπικουροῦσαν ἀφορμὴν τῆς ἠῤῥημένης θνησιμότητος ἀνευρίσκει τις τὸ δριμύ ψῦχος τοῦ χειμῶνος 1941-42, ὅπερ ἀξείαν τὰς θερμιδικὰς ἀπωλείας τῶν ἀνεπαρκῶς τρεφομένων ὀργανισμῶν, προεκάλει ἀθρόαν ἔκλυσιν τῶν ἐκ πείνης θανάτων μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Ἑλληνικῆς Πρωτεύουσας.

R É S U M É

Les difficultés d'approvisionnement de la population d'Athènes qui se manifestèrent pendant la seconde moitié de l'année 1941, ont une influence sur les indices démographiques de cette population en y modifiant leur niveau et les tendances jusqu'alors suivies. Ainsi *les naissances* ont été diminuées jusqu'au Décembre à un tiers environ, et *les décès* ont été multipliés six fois plus qu'avant la guerre. Par conséquent *l'excédent* toujours positif *des naissances* se transforma en négatif à partir du mois de Mai, pour atteindre en Décembre un déficit à 6.000 âmes environ (Tables I et II, Figures 1 et 2).

L'augmentation du nombre absolu des décès par mois pendant l'année 1941-1942, en rapport avec la moyenne des décès pendant le decennal 1931-40, ne fut point uniforme pour tous les âges et les deux sexes. Con-

trairement à ce qu'il fallait s'attendre les bas âges ne marquèrent qu'une légère seulement augmentation et ceci pendant à peine les derniers mois, tandis que, la mortalité des adultes et surtout des vieillards dépassa plusieurs fois la normale, ainsi que cela s'observe à la Figure 3.

Parmi les deux sexes les mâles furent le plus atteints puisque le nombre des décès fut le double de celui du sexe opposé (Figure 4).

Le diagramme 3 représente la mortalité accrue au dessus de la normale (=100), suivant les groupes principaux des causes de décès. Parmi ces groupes les *morts violentes et accidentelles* présentent la plus grande augmentation (46 fois plus du normal), parce que à ce groupe ainsi qu'il est convenue, appartiennent les décès par la *faim* ou l'*inanition*. Par conséquent la cause principale de la mortalité accrue fut la rareté ou le manque total des certaines des aliments principaux de la population, c'est à dire la *famine*.

Après le groupe des *morts violentes et accidentelles* suivent, par ordre de fréquence, *la vieillesse, les causes inconnues, les maladies du système circulatoire* etc., l'avant dernier des groupes étant constitué par *les maladies infectieuses et parasitaires*, dont l'augmentation de la mortalité fut tout à fait insignifiante.

La table V et la figure 5 demontrent l'oscillation journalière du nombre des décès dans la ville d'Athènes proprement dite, pendant les mois de l'hiver (Oct. 1941-Avril 1942). On y remarque l'évolution de la mortalité par ondes «épidémiques», qui s'édifient principalement à la moyenne des décès par *inanition* (tracé entrecoupé inférieur). Ces ondes ont une relation plus immédiate avec celles notées à la marge inférieur et qui dénotent les variations de *la température de l'air au dessous de la normale* (ondes de froids), plutôt qu'avec celles indiquant *les rations de pain* distribuées journallement à la population et qui figurent au marge supérieur du même schema.

ΥΓΙΕΙΝΗ. — Ἐλονοσία καὶ δημοσία ὑγεία ὑπὸ **Βασ. Γ. Βαλαώρα**. * Ἀνεκoinώθη ὑπὸ τοῦ κ. **Γ. Ἰωαννίμογλου**.

Εἰς οἰονδήποτε σημεῖον καὶ ἂν ἤθελε κριθῆ ἡ δημοσία ὑγεία τῆς Ἑλλάδος, ἀποδεικνύεται ὡς σοβαρῶς ὑστεροῦσα ἐκείνης τῶν περισσοτέρων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν καὶ τῶν πλείστων ὀργανωμένων κρατῶν τῆς ὑψηλίου. Εἰς τὴν σύγκρισιν ** τῶν ἀριθμῶν τῆς γενικῆς θνησιμότητος, ἡ Ἑλλὰς καταλαμβάνει τὴν τρίτην, χειρο-

* *V. Valaoras*, Le paludisme et la santé publique en Grèce.

Ἀνεκoinώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 4 Ἰουνίου 1944.

** Εἰς τὰς ὡς ἄνω συγκρίσεις δὲν συμπεριλαμβάνονται, λόγω μὴ παροχῆς τῶν σχετικῶν στοιχείων, βαλκανικαὶ τινες χώραι, ὅπως π. χ. ἡ Ἀλβανία, ἡ Τουρκία καὶ ἐνίοτε ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Γιουγκοσλαβία.